

КОРМОВА БАЗА

ЦІЛЮЩІ МЕДОНОСНІ РОСЛИНИ З ДЕНДРОПАРКУ ДОКТОРА А. І. ПОТОПАЛЬСЬКОГО «ПЕРЕМОГА»

Добрий медозбір залежить від багатой кормової бази з різноманітних природних і культивованих медоносів.

Радимо кожному бджоляреві на своїх земельних ділянках виростити «килим пасічника» з медоносів – трав, кущів, ліан і дерев, які квітнуть у різні терміни упродовж пасічницького сезону та можуть забезпечити бджолині сім'ї кормами.

Із двох статей, розміщених на сторінках 23–29 журналу "Пасіка", ви дізнаєтеся про медоносні рослини – чорнобривці та нічну фіалку.

АРОМАТНІ КВІТИ УКРАЇНИ, ЯКІ НАЗВАНІ НА ЧЕСТЬ МІФІЧНИХ ГЕРОЇВ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ТА РИМУ ЧОРНОБРИВЦІ – ОКСАМИТЦІ – ТАГЕТЕСИ

Чорнобривців насіяла мати
У моїм світанковім краю
Та й навчила веснянки співати
Про надію квітучу свою
Як на ті чорнобривці погляну
Бачу матір стареньку
Бачу руки твої моя мамо
Твою ласку я чую рідненька
(Слова Миколи Сингаївського)

З давна чорнобривці полюбилися українцям і стали народним символом Батьківщини – і любов ця взаємна. Милує око чарівний оксамитець-чорнобривець, терпким пряним ароматом доповнює свою присутність, одночасно відлякуючи шкідників з городини, та незаражує від грибкових захворювань землю, на якій росте. Чорнобривці ми знаєм з дитинства, бо ростуть вони в кожному дворі, на клумбах, в парках. В давнину вони вважалися оберегом від недоброго ока і злих духів. Тому ними прикрашали садочки навколо хати, висаджували під паркани, вплітали у дівочі

вінки, прикрашали ікони. Про чорнобривці згадують в українських піснях і казках. Одна з українських легенд розповідає, як під час втечі Божої Матері з Йосипом-обручником в Єгипет на них напали грабіжники, відібрали гаманця і замість грошей побачили в ньому голівки чорнобривців. Інша легенда розповідає, як землю захопили чужинці і вивозили діточок-хлопчаків на чужину в рабство. Їх матері благали небо, щоб земля рідна закрила дітей від чужоземців, і сповнилося прохання: перетворилися хлопчики у красиві дивовижні квіти – оксамитці.

Велику роль в поширенні чорнобривців і сплеск любові до них, зіграла популярна українська пісня відомого поліщука-поета Миколи Сингаївського – «Чорнобривці посіяла мати», кілька рядків з якої прикрашають початок нашої розповіді про них.

Але для багатьох наших співвітчизників буде новиною дізнатися, що чорнобривці – прибульці з Південної і Північної Америки. Свою латинську назву отримали від давньоримського красивого пророка-отрока Тагеса

або Тагета, який міг бачити майбутнє і знаходити в землі заховане золото. Місцеве населення Америки доколумбової епохи використовувало чорнобривці в якості пряності, лікарської і ритуальної рослини, захищалося його ароматом від комах; вірило, що там, де поширені ці квіти, обов'язково є золото. Після завезення конкістадорами чорнобривців в Європу, вони поширилися по всій Європі, зокрема в Україні, як декоративна і ефіроносна рослина. А далі шлях проклали в Азію і Африку. Основна частина оксамитців-чорнобривців росте в дикому вигляді в Південній і Північній Америці. Культивується в Мексиці, Чилі, Бразилії, Франції, Марокко, Бельгії, Конго, Китаї, Таїланді, Індії, Грузії. В Грузії чорнобривець став улюбленою приправою, без якої, мабуть, не обходиться жодна національна страва. Там же і отримав назву – **Імеретинський шафран**. Цей шафран – спеція, виготовлена з двох видів чорнобривців: *Tagetes minuta* і *Tagetes signata*, які ростуть в Західній Грузії, місцевості Імереті. Цю пряність використовують також в якості ліків, інсектициду і харчового барвнику. Готується імеретинський шафран шляхом висушування і розмелення в порошок пелюсток чорнобривців.

З тагетесів шляхом екстракції добувають лютеїн (жовтий пігмент) для фармацевтичної і харчової промисловості. Ця шанована в усьому світі квітка особливо цінується народом Індії. Тут її здавна використовують як шанобливу вдячність за подвиги і благородні вчинки, удостоюють гірляндами з тагетесу і почесних гостей. З приємністю згадує один з авторів цієї статті (А.І. Потопальський) такі щирі зустрічі в дружньому колі господарів краю з їх гостями. Йому пощастило побувати в Індії в період розпаду Радянського Союзу і формування посольства України в столиці Індії – Делі. Казковий сюрприз із кількадеметрової гірлянди свіжих махрових духмяних квітів чорнобривців були подаровані кожному з нашої делегації, що відвідала Індію в плані міждержавного обміну спеціалістами. Автор довгий час зберігав цей вінок вдома, аромат якого наповнював кімнату в продовж декількох років. На жаль, в перші роки формування незалежної України такі зустрічі стали можливими для небагатьох спеціалістів. Хоч шанують українців там більше, ніж в часи Радянського Союзу.

Чорнобривці (лат. *Tagetes*), **оксамітець, повняки** – рід трав'янистих однорічних рослин родини айстрових. Рід нараховує близько 60 видів і безліч гібридних сортів, найбільш популярними вважаються чорнобривці прямостоячі (*Tagetes*

erecta), чорнобривці розлогі (*Tagetes patula*), чорнобривці вузьколисті (*Tagetes tenuifolia*). Тільки декілька видів придатні для кулінарного вживання: *Tagetes minuta* (чорнобривці дрібні), *Tagetes signata* (чорнобривці розсічені), *Tagetes patula* (чорнобривці французькі), *Tagetes erecta* (чорнобривці прямостоячі або африканські), *Tagetes lucida* (мексиканський естрагон, чорнобривці з анісово-тархунним ароматом), *Tagetes lemmonii* (чорнобривці лимонні), *Tagetes nelsonii* (чорнобривці з лимонно-м'ятним ароматом).

Чорнобривці мають розгалужене стебло, мочкувату кореневу систему, перисто-розсічене листя, листочки вузькі ланцетні, гострі. Листочки розташовані супротивно або в черговому порядку. Висота рослин в залежності від виду коливається від 20 до 40 см для розлогих видів, від 40 до 100 см – для прямостоячих. Суцвіття чорнобривців за формою поділяються на прості (гвоздикоцвіткові) і махрові (подібні на хризантему). Квіткові корзинки мають розмір від 1,5 до 6 см, колір – світло жовтий, жовтий, жовто-гарячий, помаранчевий, яскраво буро-помаранчевий, червоно-коричневий. Багато видів мають світлу зворотну сторону квіткових пелюсток. Краєві квіти в корзинках – хибноязичкові, серединні – трубчасті. Плоди – лінійні видовжені сім'янки. Зібране насіння в сухому приміщенні зберігає схожість до 4-х років. Чорнобривці невибагливі, тому їх вирощують, як літньо-осінню декоративну довгоквітучу (від червня до жовтня) прикрасу.

Цвітуть рослини рясно весь сезон з червня до заморозків. **Квітучий чорнобривець, як медоносна рослина дає підтримуючий взяток (пилку і меду) для розвитку бджолам впродовж всього літньо-осіннього сезону!**

Гарно виглядають в букеті – біля 3 тижнів можуть стояти у воді.

Заготівля сировини. Для чаю збирають оксамитці-чорнобривці в період масового цвітіння – липень місяць. Зрізають на висоті 15 см від поверхні ґрунту, або збирають квітучі корзинки. Сушать в затінку. Після зрізання тагетес відростає і восени починається другий період збору квіток з раніше зрізаної рослини.

Збирають імеретинський шафран теж в липні, коли вміст у ньому ефірних олій максимальний. Далі квітки висушують і відокремлюють пелюстки. На ринок імеретинський шафран потрапляє в двох варіантах – у вигляді цілих пелюсток, і у вигляді цих же пелюсток, перемелених у порошок.

За кольором мелений імеретинський шаф-

ран подібний з куркумою.

Хімічний склад. Квіти і листя тагетесу багаті ефірними оліями, фітонцидами, флавоноїдами, глікозидом рутином, вітамінами А, С, Р, Е, каротином, мікроелементами.

Сухий імеретинський шафран, виготовлений з чорнобривців, багатий вітамінами – С, А, Р, вітамінами групи В, фосфором, натрієм, магнієм, кальцієм, калієм, залізом, селеном, цинком, марганцем.

Лікувальні властивості. Запах у тагетесу фруктовий, солодкий із цитрусовими нотами – розслаблює і заспокоює, знімає стрес і занепокоєння. До речі, аромати деяких французьких парфумів, включають аромат чорнобривців. Цей запах в парфумах поєднують з ароматом герані, лаванди, ромашки, шавлії. Одночасно відомо, що аромат чорнобривців використовують в боротьбі за врожаї, бо для шкідників запах цих квітів різкий і терпкий, неприємний і нестерпний. Ці однорічники – санітари проти комарів, клопів, блішок, нематод, тлі, шкідників капусти. Також чорнобривці збагачують виснажений ґрунт багатьма поживними речовинами і покращують його структуру. Їх рекомендовано висаджувати поряд із полуницями, огірками, цибулею, суницею, капостою.

Наші мами та бабусі в період вірусних захворювань обов'язково заварювали чаї з бутонів чорнобривців. Часте вживання чаю з чорнобривцями – це профілактика інсультів, інфарктів, атеросклерозу, онкологічних захворювань, хвороб підшлункової залози, печінки, діабету, застуди, грипозних захворювань. Чай з чорнобривцями сприяє посиленню імунітету. Цей ефект корисно знати батькам неконтактних дітей – однаків, які під час частування такими напоями, з цікавістю розглядають квіточки в склянці і одночасно оздоровлюються.

На початкових стадіях діабету оксамитець здатен суттєво знизити рівень цукру в крові. Чорнобривці також мають антибактеріальну активність у відношенні до *Staphylococcus albus*, *Bacillus subtilis*, *Bacillus pumilis* і *Bacillus thuringiensis*. Ця ароматна квітка здатна боротися з бактеріями і зменшувати запалення, може значно поліпшити перебіг хвороб через порушення обміну речовин, особливо алергічних, а також таких як псоріаз, діатез, нейродерміт, випадіння волосся, погіршення зору. Квіти нормалізують травлення, успішно борються із шлунковими захворюваннями, наприклад, такими як діарея і шлункові коліки. Використовують чорнобривці також для лікування закріпів, вони проявляють також сечогінний і жовчогінний ефект.

Входять в склад зборів для зниження тиску у гіпертоніків.

Можно приготувати екстракт чорнобривців, який має противірусний, антибактеріальний, протигрибковий ефект і використовується зовнішньо і внутрішньо.

З книги відомого вченого агронома, почесного пасічника України, академіка Української Академії Наук Г.М. Приймака читаємо, що чорнобривці проявляють сечо- та потогінну і протиглисту дію, для цього готується настій: «1 стол. ложку сухих корзиночок чорнобривців на 200 мл окропу, настоюють 2 години, проціджують. Приймають по 2 стол. ложки 3–4 рази на день за 30 хвилин до вживання їжі при простудних захворюваннях та як сечогінний засіб» [1].

Завдяки каротиноїдам (а особливо, лютеїну), які грають важливу роль в гостроті зору і входять до складу оксамитців-чорнобривців – ці квіти корисні в профілактиці вікових втрат зору і допомагають при віковій макулодистрофії, катаракті, кон'юнктивіту та ін. захворюваннях очей. Лютеїн відіграє значну роль у функціонуванні людського ока, особливо в умовах вікових змін, багатогодинної роботи за комп'ютером і різких змін погоди, тому що він є невід'ємною складовою жовтої плями на сітківці ока, яка є місцем найкращого бачення і відповідає за гостроту зору, можливість читати, водити машину, бачити дрібні деталі, навіть орієнтуватися в просторі. Тому лютеїн застосовують як лікарський засіб в лікуванні макулодистрофії.

«У 2010 році в дослідженні Вісконського університету в Медісоні з 1800 учасницями було виявлено, що при вживанні лютеїну і вітаміну С можна знизити ризик розвитку катаракти у жінок» [3,4]. Але теплова обробка руйнує лютеїн, тому споживання тагетесів важливе у вигляді приправи для свіжонарізаних салатів, перед подачею до споживання багатьох страв у теплому вигляді: супів, соусів тощо.

Наводимо деякі з найбільш поширених оздоровчих рецептів:

При зовнішніх і внутрішніх кровотечах для зміцнення стінок судин: взяти 2 ст. ложки квіткових кошиків чорнобривців, 1 чайну ложку квіток таволги (комірника в'язолистого), заварити 2 склянками окропу, настоювати в закритому посуді 20 хвилин. Розділити напар на трьох разовий прийом в день до їжі. Приймати 2–3 тижні щодня.

Для лікування цукрового діабету:

1. Беруть 50 штук квіток чорнобривців з темним відтінком, заливають 0,5 л горілки, настоюють тиждень. Вживають цю настоянку по 1 чайній ложці 3 рази на день перед їжею

протягом 5–7 днів.

2. При захворюваннях підшлункової та діабету – одну квітку заварюють склянкою окропу. Вживають по 1/4 склянки 4 рази на день. Під час загострення панкреатиту рекомендовано пити настій по 1 столовій ложці кожні 2 години. Оздоровлення проводити протягом 3–4 тижнів.

Для лікування високого тиску: відомо, що чорнобривці мають седативні властивості і сприяють зниженню і нормалізації артеріального тиску, тому їх потрібно подрібнити і змішати порівну з квітками календули, перцевої м'яти, залити 1 столову ложку (з верхом) суміші 1 склянкою окропу і залишити настоюватися на 10–15 хвилин. Після цього процідити і додати 1 чайну ложку меду. Випивати за півгодини до їжі. Приймати щодня до стабілізації стану.

Квіти можна додавати в чаї, компоти, кисілі для покращання смакових і цілющих властивостей. Вважаються найбільш корисними червоно-коричневі квіти, які найбільш багаті каротином (провітаміном А).

Ми вже розповідали про імеретинський шафран, але не тільки грузинська кухня використовує в якості пряності пелюстки бархатців. У Франції, як ми знаємо тагетеси вирощують в промислових масштабах не тільки для парфумерної промисловості, але і в якості приправ вишуканих страв. В Туреччині полюбують разом з базиліком, коріандром використовувати пелюстки, що робить кулінарні вироби корисними і сприяє травленню. Також оксамитці використовують в соліннях, маринадах, виготовленні оцту. В Європі перетерте до борошна сушене листя оксамитців додають в борошняні вироби і супи. До речі, приправа з тагетесу сприяє фарбуванню страви у жовтий і навіть помаранчевий колір. Для салатів використовують тільки золотисто-жовті чорнобривці.

Рецепт жовтого печива: «Збити в піну білки з 4-х яєць, перетерти 100 г цукру з 2-ма столовими ложками свіжих пелюсток чорнобривців, з'єднати з білками. Розтерти до пухнастої маси 4 столові ложки вершкового масла, поступово додаючи чорнобривці з цукром і жовтками. Змішати одержану масу із 100 г борошна. Готове тісто викласти на деко, випікати до золотистого кольору і порізати на шматочки» [2].

Протипоказання. Чаї та настої з імеретинським шафраном, тобто з чорнобривцями, заборонено вживати під час вагітності.

У зв'язку з великою кількістю ефірних олій в квітках і листі тагетесу, слід проявити на початку його застосування обережність і пе-

ревірити особисте сприйняття цієї рослини. Для цього одну квітку в склянці треба залити окропом. Через 15 хвилин проціджений настій спробувати. Таким чином, можна побачити реакцію організму на лікування і оздоровлення тагетесом.

Взагалі чорнобривці сприймаються добре. Особливих протипоказань не виявлено.

Розмноження і догляд. Тагетеси розводять висіванням насіння в ґрунт, або пересаджують вже готову розсаду. Краще насіння тагетесів сіяти навесні. При виборі місця посіву треба врахувати, що вони можуть рости на сонці і в затінку, і на збіднених на азот ґрунтах. Головне, щоб не було дуже волого і темно. Звісно найкраще їх слід посадити в сонячному місці і забезпечити їм помірний полив, також 1–3 підкормки мінеральними добривами на сезон. При посіві заглиблюють насіння в ґрунт на 0,5–1 см. Сіянци з'являться через 5–10 днів. Якщо посіви виявилися густо посадженими, вихід завжди є: розсадити лишне в городі в якості захисту від шкідників. На перших порах життя чорнобривцям треба допомогти боротися з бур'янами, а потім вони вже зможуть справлятися з ними самі. Легко витримують пересадку в стані цвітіння.

Заключення. Ось такі наші рідненькі українські чорнобривці. Важливі в садочках, важливі в приправах – все літечко з нами, літечко проводжають і дні осінні прикрашають, лікують наші тіла і душі, очищують наш простір від хвороботворних вірусів і бактерій... А скільки ми про них ще не знаємо. Настав той час, коли кожному треба закохатися в рослини, які здаються нам непомітними, такими звичайними, що ми іноді не звертаємо на них уваги, а вони наші вірні і найпотужніші помічники і захисники, своєчасно послані нам Богом. Тому є ще час заготовити їх на осінь, зиму і ранню весну.

Використана література.

1. Г. Приймак «Наше здоров'я. Апітерапія, фітотерапія, оригінальні рецепти зцілення, корисні поради.» - К.:2011.

2. Н.Кобзар «Природосообразное питание. Путь к здоровью» - Запоріжжя, «Дике поле», 2012

3. Julie A. Mares, Rick Voland, Rachel Adler, Lesley Tinker, Amy E. Millen, Suzen M. Moeller, Barbara Blodi, Karen M. Gehrs, Robert B. Wallace, Richard J. Chappell, Marian L. Neuhouser, Gloria E. Sarto: Healthy Diets and the Subsequent Prevalence of Nuclear Cataract in Women. Arch. Ophthalmol. 2010

4. Інтернет ресурс: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Лютеїн>

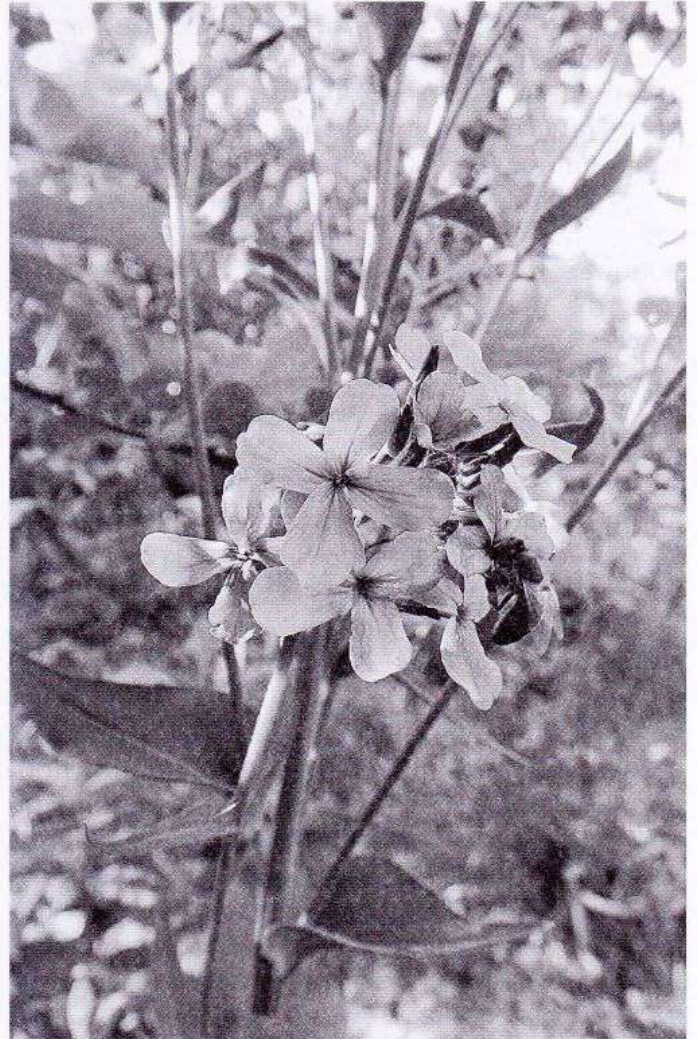

ВЕЧІРНИЦЯ МАТРОНИ (ГЕСПЕРІС – НІЧНА ФІАЛКА)

Шановний читачу, в цій статті ми розглянемо цікаву таємничу рослину, яка носить ім'я однієї з давньогрецьких німф-атлантид Геспери (в перекладі з грецької «Вечірня»). Мабуть багато хто з нас читали давньогрецький міф про дивовижний прекрасний сад Гесперід – сад дочок Геспера-«Вечірньої зірки» (за іншими джерелами Атланта, Атласа, Зевса, Форкія) і грецької богині-океаніди Нюкти-«Ночі» (за іншими джерелами Феміди, Кето, Гесперіди). За цим міфом давньогрецький герой Геракл повинен був здобути золоті яблука «вічної молодості» з яблуні, яку охороняли сестри Гесперіди.

Гесперіс Матрони або Вечірниця Матрони (*Hesperis matronalis*, від грецького слова *hesperos* – «вечір»), в народі «Нічна фіалка» полюбилася багатьом за рясне цвітіння рожево-білими, ліловими всіх відтінків маленькими квітами і чарівними пахощами, які посилюються у вечірній і нічний часи. Хвили її ніжних незрівняних пахощів, як чарівний спів красунь-німф Гесперід, в період цвітіння супроводжують вас на відстані більше п'яти метрів. Якщо є невеликий вітерець, то починаєш обертатися ще тільки ввійшовши у хвіртку – звідки ця музика пахощів, а ось серед саду мереживо лілово-біле колихається, і плывуть-плывуть його пахощі хвилями до вас, гіпнотично притягуючи вашу увагу і відволікаючи думки від реальності. Саме для цього мабуть і створені Богом ці гарненькі квіточки, щоб забувалися всі проблеми людські, і душі, занурені в безкінечну круговерть справ, іноді відпочивали. Як сказано в Новому Завіті Господом Ісусом Христом про квіти: «...як вони ростуть: не трудяться, не прядуть. Кажу ж вам, що й Соломон у всій славі своїй не одягався так, як одна з них. Коли ж траву на полі, яка сьогодні є, а завтра буде кинута у піч, Бог так одягає, то наскільки краще вас, маловіри! Отже, не шукайте, що вам їсти або що пити, і не турбуйтеся, бо всього того шукають люди світу цього, ваш же Отець знає, чого потребуєте. Краще шукайте Царства Божого, а те все додасться вам...» (Лук.12.27-31) [1].

Таким чином, ми підійшли до важливого поняття нашого життя – здоров'я, без якого всі матеріальні блага нічого не варті. Всім ві-

домо, що стан здоров'я напряду пов'язаний з безліччю факторів, серед яких обов'язковим є психічна рівновага і душевний спокій. Для цього необхідно створювати затишність в оточуючому нас середовищі завдяки гармонізації і облагородженню життєвого простору, в якому кожен з нас перебуває, працює, вчиться, відпочиває. Найпотужніші засоби, відомі здавна людям – це краси природи і інтер'єру, чарівні аромати квітів. Аромати квітів – це чудо з чудес даної нам Богом природи. Багато квітів мають пахощі, з якими не зрівняються найкращі духи світу. Але при чарівних ароматах мають зовсім не показний вигляд. Такими ми бачимо квіти Вечірниці Матрони. Тільки разом з сестрами кущі Гесперіс виглядають неабияк привабливо і нарядно – серед суцільного зеленого моря їх лілова і біла вуаль мережив захоплює своєю ніжністю і красою. Вечірниця Матрони є під-

тримуючим медоносом, суцільних її посівів не існує, тому колір і смак меду з цієї рослини не відомий. В денні часи ми можемо спостерігати, як безліч бджіл і кілька джмелів невпинно перелітають з однієї квітки Гесперіс на другу, а ввечері чергування бджіл і джмелів змінюють різнобарвні метелики. Гесперіс Вечірниця Матрони – дворічник з родини капустяних (Brassicaceae), в перший рік утворює щільну розетку з листя, а на другий рік росте висотою заввишки більше 1 м, зацвітає пишним букетом і цвіте майже 2 місяця з кінця травня до серпня. В суцвітті багато квітів, величина яких не перевищує 2 см. Сама рослина невибаглива, зростає на будь-яких ґрунтах, але їй подобаються більше не кислі. Стебла рослини прямостоячі, а листя має голу або слабозубчасту структуру. Листя видовжене до 12 см, в ширину – до 4 см.

Розмноження і догляд. Вечірниця Матрони (проста форма) сама себе сіє. Сіянци можна пересаджувати як розсаду на кращі місця з комом землі, створюючи відповідно навколо себе галявини ароматних рослин. Кращий час для пересадки – серпень місяць. Весною краще пересадкою не займатися, бо рослини важко витримують цю процедуру, хворіють і в підсумку не набувають своєї повної природної краси. Гесперіс полюбляє невеликий затінок. Якщо попадає в тінь – мало цвіте і майже не дає аромату. Прості форми легко перезимовують. Махрові вимагають постійного укриття. Махрові форми себе не сіють, тому необхідно підготуватися до придбання насіння махрової Вечірниці Матрони через торгівну мережу. Поширена вона в країнах Європи і Азії, в Канаді, США, Аргентині, Чилі, Новій Зеландії, Марокко. Всього по світу нараховується 53 види, в Україні – 5, з яких найбільш популярний в народі: Вечірниця Матрони або Нічна фіалка.

Лікувальні властивості. Ще древні лікарі використовували запахи в якості ліків, так як запахи діють на рівні підсвідомості, створюючи відповідний настрій і стан. У Вечірниці Матрони солодкий жіночий аромат, який знімає втому і відновлює, дарує радість і тепло.

Відомо, що Гесперіс Вечірниця Матрони теж має лікарські властивості, але до кінця не вивчені: відвари коріння без кори, заготовлені під час цвітіння застосовують завдяки вмісту в них слизу при хворобах шлунка, травної і сечостатевої системи, зубному болю, високій

температурі, жіночих хворобах, сприяють загоєнню ран. Слід враховувати, що споживання значної кількості коріння рослини може спричинити отруєння. Деякі народи використовують цю рослину в якості приправи. Найбільше фактів про лікувальні властивості цієї рослини можна знайти серед знавців лікарської флори Кавказу. Використання її вимагає обережності і тільки через консультацію і призначення знавця фітотерапевта.

Використана література:

1. БІБЛІЯ. КНИГИ СВЯЩЕННОГО ПИСАННЯ СТАРОГО ТА НОВОГО ЗАВІТУ (Пер. Патр. Філарета за Біблією російською мовою, яка була перекладена з єврейської та грецької мов у другій половині XIX століття (Синодальне видання Російського біблійного товариства, М., 2002) - Київська патріархія УПЦ КП, Українське Біблійне Товариство, Київ, 2009

А.І. ПОТОПАЛЬСЬКИЙ,
*кандидат медичних наук, доцент,
професор Європейської академії
проблем людини,
директор Інституту оздоровлення і
відродження народів України та
Благодійного фонду
"Небодарний цілитель",
заслужений винахідник України,
керівник «Центру духовного
відродження та оздоровлення
людини і довкілля» на базі
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України,
старший науковий співробітник
Інституту молекулярної
біології і генетики
Національної Академії наук України,
О.І. ВАСИЛЕНКО,
заступник директора
Інституту оздоровлення і
відродження народів
України та Благодійного фонду
"Небодарний цілитель"
Електронна пошта для листів:
Labmsbar@gmail.com
Сайт Інституту оздоровлення і
відродження народів України:
<https://www.potopalsky.kiev.ua/ua/index.html>*

Увага! Самолікування може бути шкідливим для вашого здоров'я.

Обов'язково проконсультуйтеся з вашим лікарем.

**ФОТО ДО СТАТЕЙ А.І. ПОТОПАЛЬСЬКОГО ТА О.І. ВАСИЛЕНКО
"ЧОРНОБРИВЦІ – ОКСАМИТЦІ – ТАГЕТЕСИ" ТА "ВЕЧІРНИЦЯ МАТРОНИ
(ГЕСПЕРІС – НІЧНА ФІАЛКА)" (стор. 23–28)**

Бджола на квітці чорнобривців

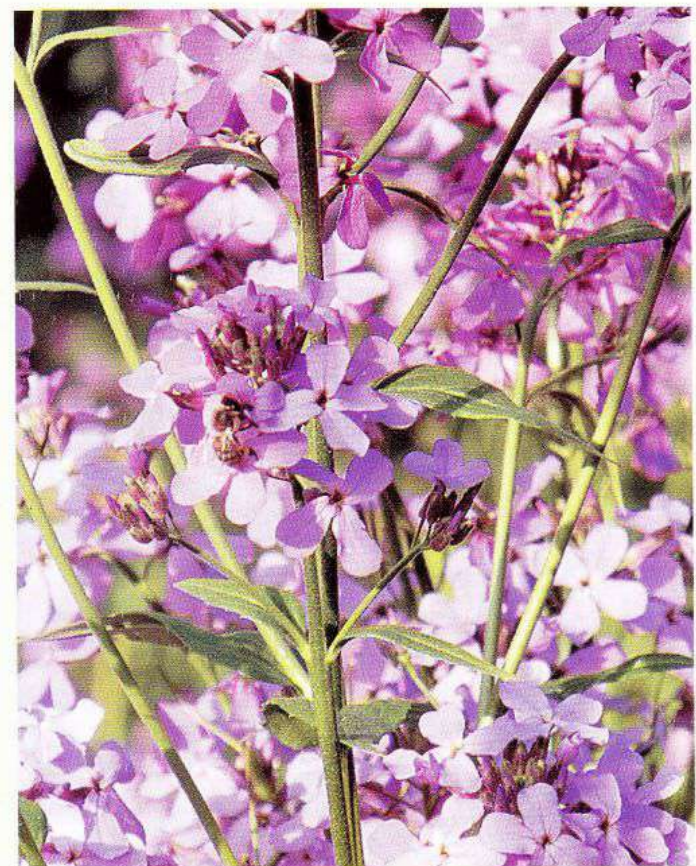
Квітнуть чорнобривці

Квітнуть чорнобривці

Бджола на квітці нічної фіалки

Квітує нічна фіалка